

“Tələbə yaxşı nəticə göstərmirsə cəzalandırılır”

ABŞ-ın Texas A&M Universitetinin professoru Bahar Dadaşova: “Amerikalı tələbələrin qarşısında bir problem var: oxumaq, öyrənmək”

Hazırda bütün dünyada elm və təhsilin sürətli inkişafını müşahidə edirik. Elm və texnologiya sahəsində üstün olan ölkələr indi dünyada bütün sahələrdə öncül yerlərdədir. Bu baxımdan ölkəmizdə də elmə, təhsilə göstərilən qayğı, gənclərimizin elmi tədqiqatlara yönləndirilməsi xüsusi

diqqətin nəticəsində gənclərimiz dünyanın inkişaf etmiş ölkələrində, beynəlxalq miqyasda formalaşmağa, uğurlar qazanmağa, mühüm elmi nailiyyətlərə imza atmağa başlayıblar. Onlardan biri də hazırda ABŞ-ın Texas Universitetində elmi tədqiqatlar aparən Bahar Dadaşovadır.

Bahar Dadaşova 1983-cü il oktyabrın 24-də Salyan rayonunun Aşağı Kürkənd kəndində anadan olub. Həmin kəndin tam orta məktəbini bitirib. 2000-ci ildə Azərbaycan Dövlət İqtisad Universitetinin beynəlxalq iqtisadi münasibətlər fakültəsinə qəbul olub. İstedadı nəzərə alınaraq universitetin xüsusi istedadlar qrupuna və tələbə elmi cəmiyyətinə cəlb olunub. Tələbəlik illərində ingilis dilində keçirilən mühazirə və seminarlarda fəal iştirak edib, özünün yüksək elmi potensialı malik bir gənc olduğunu nümayiş etdirib. 2004-cü ildə bakalavr təhsilini qırmızı diplomla başa vuraraq Portuqaliyanın Novo Lissabon Universitetinin magistraturasına daxil olub. 2007-ci ildə magistratura təhsilini uğurla başa vuran B.Dadaşova təhsilini İspaniyanın Carlos III de Madrid Uni-

versitetinin doktoranturasında davam etdirib. O, burada riyaziyyat mühəndisliyi ixtisası üzrə elmi işçi kimi fəaliyyətə başlayıb. Gənc doktorant öz tədqiqatlarında yol qəzalarının başvermə səbəbləri və onların aradan qaldırılmasının optimal həll yollarını araşdırıb. Elmi nəticələri 2012-ci ildə dünyanın nüfuzlu elmi nəşrlərindən olan “Elsevier” jurnalında dərc olunub. 2009–2014-cü illərdə İspaniyanın Madrid Politexnik Universitetində doktor assistenti kimi 5 il ərzində elmi-tədqiqatlarını davam etdirir. 2014-cü ildə doktorluq elmi dərəcəsi üzrə dissertasiya işini uğurla müdafiə edib. Gənc alimin tədqiqatları Amerika mütəxəssislərinin diqqətini cəlb edib və o, ABŞ-ın nüfuzlu Texas A&M Universitetinə dəvət alıb. Gənc alimlə söhbətimizə elmi uğurlarının bazası olan orta məktəb illərindən körpü saldıq.

Oruc MUSTAFAYEV

“Atam mənim riyaziyyatçı olmağımı istəyirdi”

- Orta məktəbdə hansı fənlərə daha çox maraq göstərirsiniz? Gələcəkdə hansı peşənin sahibi olmağı arzulayırdınız?

- Məktəbin birinci sinfinə 1990-cı ildə getmişəm. Əlifba və vurma cədvəlini mənə ibtidai təhsilə başlamamış anam öyrətmişdi. Hələ uşaq ikən anam tarix kitablarını oxuyardı, mən də öyrənərdim. Uşaqıqdan mənə də xarici dōvlətlərə, oradakı həyat tərzinə maraq yaranmışdı. Hələ aşağı siniflərdə oxuyarkən atam məni evdə məşğələ keçdiyi uşaqlarla birgə oturdardı. Sən demə o, mənə riyaziyyatdan nəş fərqli xüsusiyyətimə hiss etmişdi. Müstəqil tapşırıqlar verildikdə mən onları asanlıqla həll edirdim. Bu qabiliyyətimə görə atam mənim riyaziyyatçı olmağımı istəyirdi. Yuxarı siniflərə keçdikcə, fənlərin sayı artdıqca mənə də elmə qarşı hədsiz dərəcədə maraq, daha dərinləndirən tələb, daha dərinləndirən öyrənmək ehtiyacı yaranırdı. Yadımdadır, ilk dəfə coğrafiya dərslərini keçəndə mənə dünyanı gəzmək, o ölkələrdə olanları görmək və öyrənmək arzusu baş qaldırdı. 2000-ci ildə orta məktəbi bitirərək 647 balla o vaxt Azərbaycan Dövlət İqtisad İnstitutuna (indiki UNEC) daxil oldum. Peşə seçimində mənə böyük dəstək olan əziz müəllimlərimə, xüsusən də anama minnətdaram.

İspaniyanın nəqliyyat naziri qarşısında doktorluq elmi işini müdafiə etdim

- Artıq uğurlu gənc alim kimi fəaliyyət göstərirsiniz. Sizin Azərbaycandan ABŞ-a uzanan elm yolunuz necə başladı?

- Qeyd etdiyim kimi, 2000-ci ildə Azərbaycan Dövlət İqtisad

Universitetinin beynəlxalq iqtisadi əlaqələr fakültəsinə, 2004-cü ildə isə iqtisadiyyat üzrə Portuqaliyanın Novo Lissabon Universitetinin magistraturasına daxil oldum. 2007-ci ildə Madridin Carlos III Universitetində riyazi mühəndislik magistraturasına qəbul oldum. Magistraturanı bitirdikdən sonra İspaniyanın Madrid Politexnik Universitetinin doktoranturasına daxil olaraq təhsilimi davam etdirməyə başladım. Avropada təhsil bizim təhsildən çox fərqli idi. Yalnız sən elmi yolla, öz üzərində işləməklə dünya elminə, sivilizasiya tarixinə və orada tədqiqatlara uyğun bilikləri əldə etməklə irəliləyə bilərdin. Hələ doktorantura illərində əldə etdiyim elmi nəticələri dünyanın məşhur jurnallarında çap etdirirdim. Elmi rəhbərimin, universitet rəhbərliyinin müxtəlif ölkələrdən gəlmiş sayısız -hesabsız tələbə, magistr, eləcə də doktorantlara qayğı və diqqəti nəticəsində ərsəyə gələn layihələrimizdən əldə olunan gəlirlər həm universitetə, həm də bizə xeyli fayda verirdi. Universitet müxtəlif nazirliklərin sifarişində elmi-tədqiqat işləri apararaq böyük layihələr hazırlayırdı və onun əsasında özünü maliyyə cəhətdən təmin edirdi. Ona görə də universitetə dərin biliyə malik kadrlar lazım olurdu.

2014-cü ildə doktorantura təhsilimi başa vuraraq böyük komissiyanın, tərkibində təmsil olunan İspaniyanın nəqliyyat nazirinin, universitet rəhbərliyinin və başqa məşhur alim-professorların iştirakı ilə “Dinamik statik modellər yol qəzalarının analizi üçün: metod və hesablama vasitələri (alətləri)” mövzusunda doktorluq elmi işini müdafiə etdim. Və mən mühəndislik üzrə fəlsəfə elmləri doktoru oldum. Mən həm də azərbaycanlı olduğuma görə yad bir ölkədə heç kimsin köməyi olmadan öz gücümle bu adı almağımla, doğma Azərbaycanım üçün bir hədiyyə etdiyimdən

çox qürurlandı. 2015-ci ildən Texas A&M Universitetinin Nəqliyyat İnstitutunda, (Texas Transportation Institute) elmi tədqiqat işləri ilə məşğul oluram.

Əzmkarlığım, inamım həmişə köməyimə çatıb

- Xaricdə elmi fəaliyyətiniz zamanı hansı çətinliklərlə rastlaşdınız? Kimlər sizə dəstək göstərdi?

- Həyatda hər bir insan üçün olan çətinliklər, əlbəttə ki, mənim də həyatımda olub. İstər şəxsi, istərsə də elmi işlərimlə bağlı təhsil həyatımda. Amma valideynlərim və

Əgər tələbə təsadüfən oxumursa, yaxşı nəticə göstərmirsə, o, rəsmi şəkildə qanuni olaraq universitet tərəfindən maliyyə cəhətdən cəzalandırılır. Bu cür üsullar tələbələrdə motivasiya yaradır.

bacımla qardaşım həmişə mənə dəstək olub. Onlar məni həmişə ruhlandırılar. Anam həmişə, demək olar ki, hər gün mənimlə əlaqə saxlayıb. İradəcə möhkəməm. Əzmkarlığım, inamım həmişə köməyimə çatıb. İspaniyada təhsil alarkən direktorluq və elmi rəhbərim, eləcə də həmkarlarım və dostlarım tərəfindən diqqət və qayğı görmüşəm. İndi çalışdığım universitetdə də rəhbərlik və dostlarım mənə həmişə arxa, dayaq olurlar.

Qəzaların səbəblərini araşdırmaqla minimuma endirmək yollarını tapırıq

- Bir qədər elmi və pedaqoji fəaliyyətiniz barədə danışardınız. Hansı mövzular üzərində işləyirsiniz?

- Mən hazırda ABŞ-ın Texas A&M Universitetinin Transport İnstitutunda elmi-tədqiqat işləri ilə məşğul oluram. Tədqiqat obyektimiz əsas olaraq bu gün dünya miqyasında bəşəriyyəti narahat edən, nəqliyyat sistemində baş verən qə-

zaların başvermə səbəblərini araşdıraraq öyrənmək və qəzaların minimum həddə endirmək yollarını axtarıb tapmaqdır. Müasir dövrdə dünya nəqliyyat sistemində hər gün milyonlarla insan müxtəlif səbəblər üzündən həyatını itirir. Biz alimlərin əsas məqsədi bu acınacaqlı halların qarşısını almaqdan ötrü layihələr hazırlamaqdır. Biz bu layihələrlə müxtəlif ştatlarda, müxtəlif ölkələrdə alim və mütəxəssislərin iştirak etdiyi konfranslara, elmi tədbirlərə qatılır, öz layihələrimizi təklif edirik, əlaqələr yaradırdıq. Güman edirəm ki, həmin problemlər bizim respublikamızda da mövcud-

dur. Məqalələrim nəqliyyat və statistika üzrə impakt-faktorlu (1-5) jurnallarda dərc olunub. İndi mən müxtəlif layihələr üzərində işləyirəm. Məsələn, təbii sürücülük dataları (Naturalisticdriving study) və böyük datadan (Big data) istifadə edərək modellər hazırlayırdıq. Bu layihələrdən gələcəkdə sürücüsüz avtomobillərə tətbiq məqsədi ilə istifadə olunacaq. Bundan əlavə, yol işlərində iqtisadi xərc və gəlirlər haqqında layihələrə baxırıq. Bu layihələrdən biri Azərbaycanda nəqliyyat sistemində həsr olunmuşdu. Bu layihədə müasir texnologiyaların tranzitə tətbiqi məsələsi diqqətdədir.

Burada təhsilin praktik tətbiqinə geniş yer verilir

- Siz baza orta təhsilini Azərbaycanda almısınız. ABŞ təhsili ilə müqayisədə nələri qeyd edə bilərsiniz?

- Mən orta məktəbi sovet təhsil sistemində oxuyub bitirmişəm.

ADİU-da xüsusi istedadlar qrupunun (XIQ) ilk tələbələrindən olmuşam. Bu qrupda təhsil ABŞ sistemi üzrə qurulmuşdu. Bu gün Azərbaycanın təhsil sistemində böyük islahatlar gedir. Bu islahatları dəstəkləyirəm. Təbii olaraq proses çox ağır gedir, belə də olmalıdır. Uzun illər diktə şəkildə fəaliyyət göstərən təhsil dünyaya təhsil sistemində uyğunlaşdırmaq üçün, əlbəttə, çox vaxt tələb olunur. Əgər biz dünya sistemində qabaqcıl təhsil sistemində inteqrasiya etmək istəyiriksə, əlbəttə, düşüncə tərzi bizə həmin qabaqcıl, inkişaf etmiş xalqların bu gün malik olduğu düşüncə tərzi ilə yaxınlaşmalı, müstəqil şəkildə işləmək qabiliyyətimiz olmalıdır.

Təbii ki, bu aparılan dəyişikliklər istər orta məktəb şagirdinin, istərsə də ali məktəb tələbəsinin əldə etdiyi bilik və bacarıqlara öz təsirini müsbət mənada göstərəcəkdir. Amerikada təhsilin praktik tətbiqinə geniş yer verilir. Alimlərin bütün bilik və bacarıqlarını üzə çıxarmaq üçün onlara müstəqil imkanlar daha çox verilir.

Yalnız bir yol var - bilik əldə etmək

- Amerikalı tələbələri fərqləndirən hansı keyfiyyətləri qeyd edərdiniz?

- Amerikalı tələbələrin qarşısında bir problem var: oxumaq, öyrənmək. Çox ciddi yanaşmalar var. Tələbələr qarşısında qoyulan tələblər onları qeyri-obyektiv nələrsə haqqında düşünmələrinə, düşükləri problemin asan bir yolla aradan qaldırmalarına imkan vermir. Yalnız bir yol var - bilik əldə etmək. Məsələn, tələblərdən biri belədir: əgər tələbə təsadüfən oxumursa, yaxşı nəticə göstərmirsə, o, rəsmi şəkildə qanuni olaraq universitet tərəfindən maliyyə cəhətdən cəzalandırılır. Bu cür üsullar tələbələrə motivasiya yaradır.

Elm cəsarət, zəhmət tələb edən bir yoldur

- Siz ilk dəfə elmi fəaliyyətə başlayan gənclərə nələri məsləhət görürdünüz?

- Üzləşdikləri çətinliklər onları qorxutmasın. Uca bir zirvəyə qalmaq istəyirsənsə, o yolda məqsədinə çatana qədər hər bir əziyyət ola bilər. Əlbəttə, söhbət elmi bilik əldə etmək və olduğun mühitin çətinliyindən gedir. Daim işləməli, axtarıb tapmalısan. Daha çox mütləq etməlisən. Ən azı rus, ingilis dilini, öz dilini mükəmməl bilməlisən ki, geniş, həm də dərin bir elmi axtarışlar dairəsinə çıxıb biləsən.

Öz istəyini, məqsədini hədəfə düzgün yönəltmək üçün insanın özünün malik olduğu və sonradan qazandığı xüsusiyyətlərin, şəxsi hissələrinin, dünyagörüşünün böyük əhəmiyyəti vardır. Elm yolu cəsarət, özünə inam, doğru yolda olmaq inamı, zəhmət tələb edən bir yoldur. Həm də düşünməlisən ki, sən əldə etdiyən yeni elmi nəticələrin əhəmiyyəti varmı? Sənin yeni nəticələrinin insanların rifahı üçün bir əhəmiyyəti olacaqmı?

- Sizin həyat deviziniz nədir?

- Seçdiyən yolda öləndən gələni əsirgəmə.

- İnsanlarda hansı xarakterik xüsusiyyətləri daha çox qiymətləndirirsiniz?

- Pozitivlik və ətrafında olan insanlara hörmətlə yanaşmaq.

- Gənc alim olmaq asandır, ya çətin?

-Nə qədər o zirvəni fəth etməmişən, zirvəyə gedən yol çox çətin görünür.

- Gələcək planlarınız necədir?

- Böyük layihələrim var. Məqsədım bu layihələrlə dünyanın böyük dōvlətlərində konfranslar, elmi məclislər təşkil edib orada çıxışlar etmək və çalışdığım sahədə özümə yer tutmaqdır.